

Plši na pražském Petříně

I. Zoogeografická rarita v Praze

Vrch Petřín s nadmořskou výškou 327 m a pětadesátimetrovou rozhlednou je jednou z nejvýraznějších dominant Prahy. Poměrně strmě se zvedá na levém břehu Vltavy a přechází ve vrcholovou náhorní plošinu s výchozy pískovcových skalek. V r. 2013 byl z podstatné části zahrnut do přírodní památky Petřín s plochou téměř 53 ha (namísto předchozí, mnohem menší PP Petřínské skalky) a zároveň se nachází kvůli výskytu roháče velkého (*Lucanus cervus*) i na seznamu evropsky významných lokalit (EVL Praha – Petřín). Pro převažující parkovou vegetaci působí zalesněným dojmem, pouze v Seminářské zahradě přechází v sadovou úpravu. Jakkoli některá místa vypadají jako opravdová divočina s mnoha rysy charakteristickými pro středoevropský listnatý les (kysele doubravy, černýšové dubohabřiny), nejsou názory odborníků na kontinuitu lesa na petřínských svazích jednoznačné a nejednotnost se odráží i ve složení fauny. Zatímco výskyt některých druhů hmyzu, zvláště nosatcovitých brouků rodu *Acalles*, považují entomologové za důkaz trvalé přítomnosti lesa (alespoň na části plochy), mezi drobnými zemními savci typické a běžné lesní druhy zcela chybějí (rejsek obecný, norník rudý i myšice lesní). Nicméně jednu „raritu“ na Petříně mezi osazenstvem savců přece jenom najdeme – izolovanou populaci plcha velkého (*Glis glis*).

Plch velký je s délkou těla 13 až 18 cm a o něco kratším huňatým ocasem z našich čtyř zástupců čeledi plchovitých největší (obr. 1). Nezaměnitelný vzhled mu dodávají i velké korálkovité černošklé oči lemované úzkým černým proužkem. U nás se vyskytuje nerovnoměrně – někde je běžný, jinde se objevuje sporadicky, v mnoha oblastech úplně chybí (obr. 2). V Čechách patří k hlavním oblastem výskytu plcha velkého Labské pískovce, podhůří Krušných hor, České středohoří, Ralská pahorkatina nebo dolní Posázaví, na Moravě a ve Slezsku nechybí snad v žádném větším pohoří Východních Sudet a Západních Karpat. Existují však i větší či menší

zcela izolované populace, jako např. v Podolí nebo v různých částech Šumavy (okolí Plešného jezera, Železnorudsko aj.). Tato mozaikovitost výskytu do značné míry souvisí s vyhraněnými nároky na stanoviště se dvěma základními parametry – vedle souvislejších listnatých (zejména bukových) nebo smíšených lesů vyžaduje i geomorfologicky členitý terén se skalními útvary, kvádrovými pískovci či krasem. S oblibou totiž hibernuje nejen ve stromových dutinách, ale i ve skalních puklinách, sutiích a podzemních prostorech. Pokud volí zimování v půdě, pak až 1 m pod povrchem, a proto mu nevyhovují rozsáhlé lužní lesy v nížinách, z hlediska vegetace

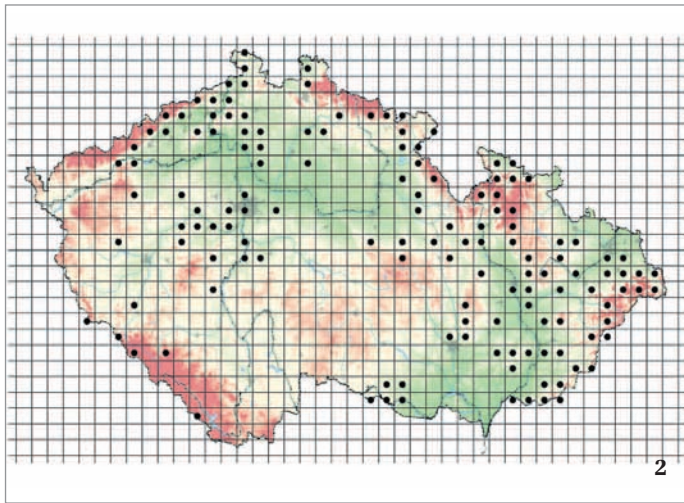
jistě ideální, avšak při jarních povodních často zaplavované. Někdy přechází k tzv. hemisynantropnímu způsobu života, kdy v lesnaté krajině využívá různé úkryty v osamělých staveních. Ve větších sídelních celcích, vesnicích a městech se s ním u nás nesetkáváme, tedy kromě jediné výjimky, a tou je právě pražský Petřín.

Kde se vzali plši na Petříně?

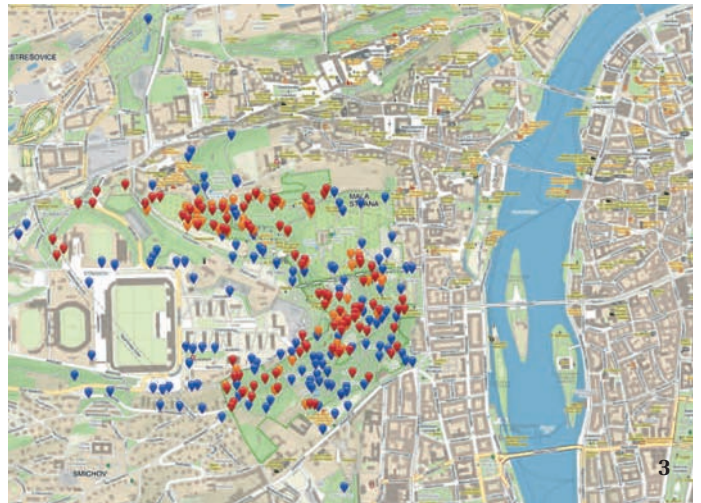
Často se uvádí, že Petřín je „tradiční“ plší lokalitou, když se však na tuto tezi zaměříme pozorněji, znejistíme. Zatím první informace o jejich výskytu pochází ze 30. let 20. stol. z objektu Letohrádku Kinských (V. Ložek). V literatuře se o nich zmiňuje až v r. 1941 Julius Komárek v pozoruhodné knížce Neznámá tvář Prahy: „Z doby, kdy byly protilehlé chlomy nad Vltavou porostlé listnatými lesy, složenými z dubů, buků, habrů a lísek a později ze zbytků těchto listnatých hájů a lesíků vznikly na strmých svazích Petřína dnešní sady, se zde vyskytuje rozkošné zvířátko plch.“ To může mít jistou logiku, neboť 20 km proti proudu Vltavy při soutoku se Sázavou se v zalesněném prostředí skutečně plch velký dodne vyskytuje velice hojně. Ale zapátráme-li hlouběji do minulosti, žádné starší zprávy o plších na Petříně v literatuře s překvapením už nenajdeme. Nezmiňuje se o nich třeba Josef Jirsík, který jako překladatel novější verze Brehmova života zvířat (1927) u většiny českých savců nějaké lokality a zajímavé poznámky k textu přiložil. A dokonce ani v důležitém spise Antonína Friče Obratlovci země české (1872) žádné připomenutí plcha velkého na Petříně není, ačkoli neopomněl zmínit výskyt v „údolí závistském“ (odkud mimochodem současná pozorování chybějí). Velký plch ve známém pražském parku – to by jistě byla okolnost hodná zaznamenání, a že by se nedonesla k přednostovi zoologického oddělení Národního muzea, významnému přírodovědci té doby? Skoro se tomu nechce ani věřit. Žádná zmínka není ani v jiných významných soupisech českých savců z 19. stol., byť různé vzácnosti a pozoruhodnosti z Prahy se zaznamenávaly (Presl 1832, Amerling 1852, Bayer 1890 a 1894). A tak v kontextu diskuze o kontinuitě zdejších „lesů“ přichází nevyhnutelně otázka – je novodobý výskyt plcha velkého na Petříně skutečně reliktní?

Od podobných myšlenek je už blízko k úvaze, zda plch velký nemohl být na Petříně, neznámo kdy a kým, záměrně či neúmyslně vysazen. Málokdo třeba ví, že v zahradě Kinských poblíž místa, kde dnes stojí podkarpatský kostel sv. Michala, vznikl v r. 1923 na pozemku zvažovaném k založení zoo jakýsi zookoutek s malým pavilonem a veřejným pražským akváriem. Než byla založena Pražská zoologická zahrada v Troji (1931), stala se tato malá zoo oblíbeným cílem Pražanů. Ve venkovních výbězích byli mimo jiné k vidění daněk, srnec a vydra, uvnitř pak veverka, morčata, ježkové, jezevec, liška, kočka divoká, mýval, šakal nebo kočkodan. Co když mezi chovanci byli také plši a nedopatřením se dostali do volnosti? Nepochybně

1 Plch velký (*Glis glis*) bývá přirovnáván k menší šedavé až šedoohnědé veverce.

2

3

by se našly i jiné variace na téma, kdy a jak mohli plši Petřín osídlit, aniž by přírodovědci o tom měli tušení. Zajímavá je třeba glosa V. Ložka o možné souvislosti s existencí dvou klášterů na severním a západním okraji území (Strahovský klášter, klášter sv. Gabriela). Je nepochybné, že „konspirace“ o nepůvodnosti plcha velkého poblíž centra Prahy vypadá na první pohled nepravděpodobná, neboť kromě podivné prodlevy v informacích o existenci této populace, a snad i její izolovanosti, nemáme po ruce nic konkrétnějšího, co by úvahu stavělo do reálnějšího světla. Na druhé straně však ani pro reliktní charakter výskytu ve smyslu Komárkova citátu žádný důkaz nyní není. Napomoci by mohlo srovnání profilů DNA populací z Petřína a z Posázaví nebo Mělnicka, zatím se ale nikdo takovou možností nezabýval. Ostatně jeden z cílů tohoto článku je vzbudit zájem o tuto bezpochyby zajímavou situaci v rámci pražské fauny.

Plch velký v Londýně

Dnes už máme asi dost malou šanci nastolené dilema petřínských plchů jednoznačně vyřešit, snad kdyby se našly další zprávy (např. jako kuriozity v dobovém denním tisku), které by posunuly časovou hranici jejich výskytu více do minulosti, anebo pokud by byly výsledky případné cytogenetické analýzy zcela jednoznačné. Na dokreslení situace je třeba upozornit, že vysazení plchů v urbánním či suburbánním prostředí není „příběhem“ tak úplně zcestným. Připomeňme si v této souvislosti analogický případ z Londýna. Na počátku 20. stol. (přesně v r. 1902) uteklo 6 plchů velkých ze soukromého chovu laického přírodovědce barona Lionela W. Rothschilda a dnes na severozápadě britské metropole už žije populace čítající několik desítek tisíc jedinců. Na Britských ostrovech je přitom druhem nepůvodním – nikdy se tam přirozeně nevyskytoval a v současnosti ani jinde nevyskytuje. Něco podobného, avšak s „dobrým koncem“, se odehrálo na počátku 50. let 20. stol. v pražské Troji s plchy zahradními (*Eliomys quercinus*), kteří byli několikrát chováni v zoo, a když jeden z expozice utekl, byl objeven v ptačí budce v areálu zahrady. Naštěstí k dalšímu rozšíření nedošlo, obě epizody ale ukazují, že zavlečení plchů na nové lokality není nic nemožného.

4

Plch velký v Praze

Ačkoli se tedy o přítomnosti plcha velkého v Praze ví přinejmenším tři čtvrti století, do současnosti nebylo o této populaci známo mnoho detailů. V muzejních sbírkách sice najdeme různě velké série z petřínské lokality (Národní muzeum, 1944–66, 32 exemplářů; Slezské zemské muzeum, 1962, pět jedinců), ale nic nevypovídá o tom, kde všude se plši vyskytují, v jaké početnosti nebo jaké mají zvyky. Na Petříně se většina zpráv soustřeďovala do míst od Hladové zdi po Nebozízek, řidčeji přicházely ze zahrady Kinských nebo od Strahovského kláštera (např. V. Hanák v Živě 1976, 1: 35–37 zmiňuje, že populace v okolí Nebozízku je „nadobyčej silná, jistě početnější než kdekoli ve volné přírodě v pražském okolí“). Čas od času se jednotlivá zvířata vydala za hranice „petřínského azylu“ – např. v r. 1978 plch překvapil obyvatele vily ve střešovicke čtvrti Ořechovka, v srpnu 2011 byl dodán do záchranné stanice Penthea z Grafické ulice na smíchovském okraji Petřína (P. Kolomazník) a v září 2015 pobíhal ve vnitrobloku domu v ulici U Lanové dráhy na Malé Straně (J. Cepák). Už minimálně od 70. let 20. stol. se plši opakovaně dostá-

2 Aktuální výsledky mapování výskytu plcha velkého v České republice. Orig. M. Anděra

3 Přehled monitorovacích bodů při sledování výskytu plcha na Petříně a okolí. Červená – pozitivní záznamy, modrá – negativní. Blíže viz navazující článek na str. 321. Orig. J. Rychlý

4 Některá zákoutí Petřína, např. západní okraj, i dnes připomínají divočinu, přesto na kontinuitu lesní vegetace nejsou mezi odborníky jednotné názory. Snímky M. Anděry

vají do areálu nedaleké Stanice přírodovědců Domu dětí a mládeže hl. m. Prahy v Drtinově ulici.

Pro úplnost dodejme, že ve druhé polovině 20. stol. se plch velký údajně vyskytl ještě v Troji (1953–81) a Královské oboře neboli Stromovce (1975), avšak zprávy jsou bez dokladů. Naopak v oboře Hvězda byl koncem 70. let pozorován opakovaně (včetně hnízda s mláďaty, viz V. Hanzal v Živě 1982, 5: 197–198) a zhruba v té době i na smíchovských Malvazinkách (1974–91, P. Pivoňka). Žádná z těchto lokalit však během posledních 20 let potvrzena nebyla, stejně jako nejistý a nedatovaný údaj z Velké Chuchle. V jiných pražských parcích a lesoparcích od Vítkova po Kunratický les plch velký nikdy zapsaný nebyl. Chybí jakýkoli náznak výskytu z komplexu Prokopského a Dalejského údolí, který přitom vegetačně i členitostí terénu nárokům plcha plně odpovídá. Navíc jde o území navštěvované a sledované (včetně např. nočních odchytů netopýrů) i zčásti osídlené, takže je málo pravděpodobné, že by zde unikal pozornosti. Totéž platí pro listnaté lesy po obou stranách Břežanského údolí (Šance, Závist) na jižním okraji Prahy.

Za nedostatkem údajů o plchu velkém (nejen v Praze) bezpochyby stojí hlavně jeho výhradně noční aktivita. Ale někdy se naopak chová dost nápadně. Když rodina plchů obsadí půdní prostory chaty, chalupy, srubu nebo hájenky, mají majitelé o noční zábavu postaráno. Hlučný hlasový repertoár těchto zvířat připomíná vrčení, jindy zase prskání doplněné dupáním, škrábáním a jinými zvuky. Všímavý pozorovatel může podobné projevy uslyšet i v přírodě, zvláště za teplých letních nocí. Ale kdo by se dnes kromě trampů ještě toulal po nocích lesem...